

порівняння вихідних показників. Даний етап можемо позначити, як етап вихідних параметрів системи.

Постінвестиційний розвиток виступає завершальним етапом після оцінки ефективності портфеля, отримавши певний результат від інвестицій, інвестор повинен прийняти рішення щодо подальшого розвитку: виходити з інвестиційного процесу або продовжувати його далі. Це рішення може бути пов'язано з відповіддю на запитання чи досяг інвестор спочатку поставлених ним цілей. У. Шарп пропонує завершальний етап інвестиційного процесу як оцінка ефективності портфелю цінних паперів. На нашу думку, після будь-якої оцінки повинен йти висновок для прийняття подальших рішень. А.П. Дука, наприклад, пропонує 10 етапів інвестиційного процесу щодо здійснення реальних інвестицій. У випадку фондового ринку ситуація дещо інша, однак автор заключним етапом бачить інвестування оновлення та розвиток, які можуть передбачати додаткові вкладення в підтримання життєздатності та конкурентоспроможності об'єкту інвестицій на основі моніторингу інвестиційного ринку, а також появу нової інвестиційної ідеї, що забезпечить створення нового об'єкту, а отже новий

інвестиційний процес [3]. Роз'яснення останнього етапу автором схоже за своєю ідеєю на сформульований нами варіант. Тому ми вважаємо доцільним введення останнього етапу як постінвестиційний розвиток. Даний етап дозволяє розпочати новий інвестиційний цикл.

Отже, інвестиційний процес – це комплекс дій, який повинен мати свій початок та завершення. Представлений нами погляд на етапи інвестиційного процесу розкриває його сутність та особливості. Нами запропонована логічна послідовність дій, заходів та рішень, які відображають інвестиційний процес як систему прийняття відповідного інвестиційного рішення.

1. Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций, 4-е издание.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. – 984 с. 2. Гитман Л.Дж., Джонк М.Д. Основы инвестирования. – М.: Дело, 1999. – 1008 с. 3. Дука А.П. Теория та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 432 с. 4. Федоренко В.Г. Інвестознавство: Підручник. – 3-тє вид., доп. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.: іл. 5. Череп А.В. Інвестознавство: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 398 с. 6. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. – М.: ИНФРА – М, 1997. – 1024 с. 7. www.aimr.org. 8. www.venture-nnov.ru/methodology/process.

Надійшла до редколегії 14.01.11

УДК: 338.46

В. Трохименко, асп.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ЯК ПРОЯВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено сутність процесів фінансової лібералізації та розкрито їх особливості в розвинених країнах, країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою. Виявлено основні наслідки діяльності іноземного капіталу та обґрунтовано пріоритетні заходи щодо їх регулювання.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, ринок банківських послуг, глобалізація, фінансова лібералізація, іноземний капітал.

Определена сущность процессов финансовой либерализации и раскрыто их особенности в развитых странах, развивающихся странах и странах с переходной экономикой. Выявлены основные последствия деятельности иностранного капитала и обоснованы приоритетные мероприятия по их регулированию.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, рынок банковских услуг, глобализация, финансовая либерализация, иностранный капитал.

Essence of financial liberalization processes is specified as well as their specific features are considered in developed, developing and transition economies. Essential consequences of foreign capital activity are studied and some priority measures as to their regulation are formulated.

Keywords: financial services market, banking services market, globalization, financial liberalization, foreign capital.

Постановка проблеми. Загальновізнано, що розгортання процесу глобалізації світової економіки інтенсифікує міжнародні торговельні та інвестиційні потоки, пришвидшує рух фінансового капіталу та загострює потребу в фінансових і, зокрема, банківських, послугах. Лібералізація світогосподарських відносин пов'язана з підвищенням відкритості національних економік, надає нового імпульсу зазначеним процесам, загострюючи існуючі та породжуючи нові суперечності розвитку глобальної економіки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.

Зазначені проблеми сутності, суперечностей та наслідків процесів глобалізації та лібералізації економіки перебувають у центрі уваги відомих вітчизняних та зарубіжних економістів: В. Базилевича, О. Васюренка, В. Вітлінського, А. Гальчинського, В. Геєця, Д. Гладких, Ю. Головіна, Н. Гражевської, О. Дзюблюка, Ю. Заруби, О. Лаврушина, І. Лютого, З. Луцишин, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової, П. Роуз, М. Савлука, В. Усокіна, Е. Уткіна та ін.

Водночас розгортання сучасної фінансово-економічної кризи загострює потребу в подальших дослідженнях передумов та наслідків лібералізації ринку банківських послуг з метою забезпечення стабільності, фінансової стійкості та надійності банківських систем країн, що беруть участь у новітніх інтеграційних процесах, у контексті глобалізації світової економіки.

Метою статті є дослідження процесів лібералізації ринку банківських послуг як прояву фінансової глобалі-

зації, вивчення їхніх особливостей та наслідків для країн з різним рівнем розвитку економіки, обґрунтування на цій основі пріоритетних напрямів державного регулювання; виявлення основних обмежень діяльності іноземного капіталу на національних ринках банківських послуг країн СНД.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних характеристик сучасності є глобалізація як закономірний наслідок взаємовпливу та взаємопереплетення множинності локальних трансформацій різнорівневих соціально-економічних систем, планетарна самоорганізація яких породжує нову якість світогосподарського розвитку [2]. Важливою складовою глобальної економіки є фінансова глобалізація, яку сучасні дослідники визначають як зростаючу взаємозалежність країн на основі збільшення обсягів та видів міжнародних розрахункових, кредитних, фінансових, валютних, фондових, страхових операцій, які, так чи інакше, забезпечуються шляхом торгівлі банківськими послугами між різними країнами [3].

Одним з найяскравіших проявів фінансової глобалізації є зростаюча лібералізація національних фінансових ринків, пов'язана зі зменшенням інтенсивності або відмовою від державного контролю за інституційними структурами, інструментами та операціями агентів на різних сегментах ринків. Зазначений процес реалізується шляхом здійснення як зовнішніх (спрямованих на розширення доступу іноземних контрагентів на внутрішній ринок), так і внутрішніх (пов'язаних зі скороченням втручання держави в функціонування фінансового сектору) заходів.

Аналіз засвідчує, що різновидами фінансової лібералізації є лібералізація ринків фінансових послуг (зокрема, ринку банківських послуг), лібералізація руху капіталу, яка передбачає скасування контролю за рухом капіталу і запровадження конвертованої валюти, та фінансове дерегулювання, спрямоване на зменшення державного втручання у функціонування банківської системи [8]. При цьому лібералізація ринків фінансових послуг визначається сучасними дослідниками як комплекс заходів, спрямованих на зниження торговельних бар'єрів для забезпечення кращого доступу на ринок іноземних постачальників фінансових послуг [4].

Важливо зауважити, що лібералізація ринків фінансових послуг в країнах з різним рівнем розвитку має певні особливості. Для розвинених країн найважливішими стимулами реалізації зазначених процесів є прагнення прискорити розвиток національного банківського сектору шляхом посилення конкуренції та забезпечити конкурентоспроможним національним банкам сприятливі умови для виходу на міжнародні ринки фінансових послуг. Наслідком здійснення цієї стратегії стало бурхливе зростання кількості зарубіжних банківських підприємств розвинених країн, починаючи з 60-х років ХХ ст. В цей період політику активної експансії на міжнародних ринках банківських послуг проводили банки США, Франції, Великобританії.

У цих країнах ще до початку фінансової лібералізації була сформована достатньо ефективна, стабільна банківська система, існували надійні механізми нагляду та регулювання діяльності суб'єктів ринку банківських послуг, що дозволяло мінімізувати ризики, пов'язані з розгортанням глобалізаційних процесів, та забезпечити підвищення ефективності й конкурентоспроможності банківської системи та національної економіки в цілому [7].

Водночас країни, що розвиваються, здійснюючи процес фінансової лібералізації керуються бажанням зберегти такі умови функціонування ринку банківських послуг, що відповідають пріоритетним напрямкам стратегії їх розвитку, типовим прикладом реалізації якої може слугувати досвід Мексики. Девальвація націона-

льної валюти в цій країні у 1994 р. викликала тяжкий економічний спад, внаслідок чого уряд змушений був вжити заходів з метою попередження повного розвалу фінансової системи. Відтак з 1994 р. банківський сектор Мексики був повністю відкритий для іноземного капіталу. В 2002 р. близько 80 % сукупних активів національної банківської системи цієї країни знаходились під контролем іноземних інвесторів.

Аналіз засвідчує, що в країнах з перехідною економікою існують суттєві відмінності у вивченні пріоритетів та механізмів політики лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг. Для країн Центральної та Східної Європи, в тому числі прибалтійського регіону, характерною є активна та всебічна лібералізація ринку банківських послуг, для країн СНД та Китаю – поступове та контрольоване державою дерегулювання цих відносин. Йдеться також про те, що на відміну від країн Західної Європи, фінансова система деяких країн Центральної і Східної Європи до моменту лібералізації знаходилась не в кращому стані. При цьому акцент робився на швидку інтеграцію іноземного капіталу розвинених країн в національну економіку з метою її відродження та підвищення стабільності. Наприклад, в Угорщині після невдалої приватизації державних банків та наступних спроб їх оздоровлення були вичерпані внутрішні ресурси для відновлення національної банківської системи, внаслідок чого активне залучення іноземного капіталу вважалось практично єдиним шансом підвищення капіталізації національних банків.

Загальновизнано, що фінансова лібералізація є складним та суперечливим процесом. Сучасні дослідники виділяють такі переваги лібералізації національного ринку фінансових послуг: підвищення ефективності національної економіки, прискорення її розвитку; збільшення вигід для національних споживачів; інтенсивне впровадження інновацій та міжнародних технологій [1]. При цьому позитивні наслідки лібералізації ринку фінансових послуг класифікуються на прямі, безпосередньо пов'язані з розвитком цього ринку та непрямі, ті, що впливають на решту секторів економіки (рис. 1).

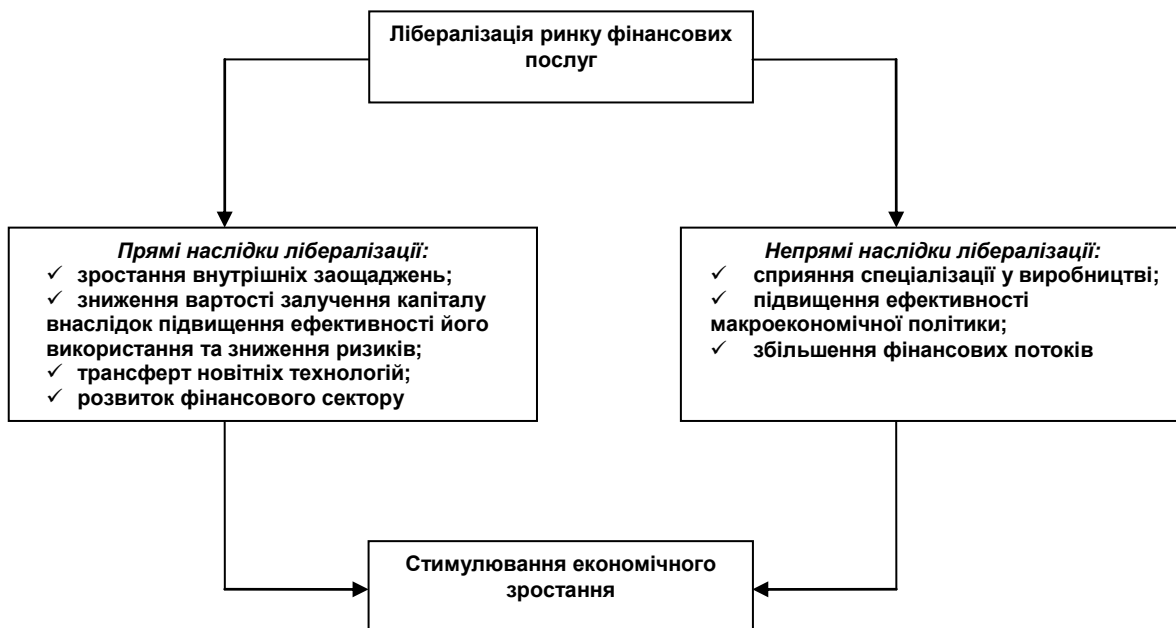

Рис. 1. Вплив лібералізації ринку фінансових послуг на економічне зростання

До прямих наслідків лібералізації ринку фінансових послуг можна віднести зростання внутрішніх заощаджень в результаті зміни структури фінансової системи,

підвищення конкуренції; зниження вартості залученого капіталу та підвищення ефективності його використання, зниження ризиків, пов'язаних з розміщенням та роз-

поділом капіталу між національними та іноземними інвесторами; трансферт технологій та навиків управління, що пов'язано, в першу чергу, з присутністю іноземних резидентів на внутрішньому ринку; збільшення, розширення можливостей для доступу на міжнародні фінансові ринки; удосконалення інструментів регулювання та нагляду банківської системи, поява на ринку нових фінансових інструментів та розвиток технологій внутрішнього фінансового ринку.

До непрямих позитивних наслідків лібералізації ринку фінансових послуг відносяться такі: сприяння спеціалізації у виробництві, що призводить до зростання його ефективності та підвищення темпів економічного зростання; здійснення ефективнішої макроекономічної політики, оскільки фінансова лібералізація стимулює уряд до виконання взятих на себе обов'язків у межах економічної політики, що реалізується; зростання фінансових потоків, що є свідченням покращення існуючого режиму регулювання та політики щодо іноземних інвестицій тощо [7].

Варто зазначити, що лібералізація ринку фінансових послуг має і негативні наслідки, які впливають на фінансову стабільність національної економіки внаслідок зміни рівня та структури потоків капіталу. Так, значний притік капіталу негативно впливає на реалізацію фінансово-кредитної політики, що разом з м'яким режимом регулювання може призвести до кредитної експансії, нестабільності макроекономічної та валютної політик, загострення проблем ліквідності та платоспроможності банківських установ тощо.

Недопущення негативних проявів фінансової лібералізації на ринку фінансових послуг загострює потребу в реалізації державою сукупності виважених заходів, здатних забезпечити відповідність умов лібералізації режиму руху капіталу стратегічним цілям соціально-економічної політики та рівню розвитку країни [3]. Аналіз засвідчує, що з цією метою у міжнародній практиці застосовують бар'єри щодо обмеження рівня розвитку торгівлі послугами, які поділяють на дві групи. До першої групи належать бар'єри, що обмежують доступ до ринку, зокрема:

- ✓ обмеження кількості постачальників фінансових послуг шляхом встановлення кількісних квот чи критерію економічної доцільності при видачі ліцензій (наприклад, націоналізація внутрішнього фінансового сектору або постачальника, що займає монополічне становище на ринку чи являється ексклюзивним постачальником певних послуг);

- ✓ обмеження придбання нерезидентами частки в капіталі постачальника послуг шляхом встановлення максимальної частки капіталу національного фінансового інституту, що може бути придбаний іноземним постачальником послуг;

- ✓ обмеження операцій іноземних фінансових інститутів на місцевому ринку шляхом встановлення організаційно-правової форми юридичної особи чи спільного підприємства, що може надавати зазначені послуги;

- ✓ обмеження можливостей резидентів щодо придбання фінансових послуг на зарубіжних ринках.

Друга група бар'єрів стосується конкурентного середовища і складається із заходів, що здійснюють вплив на умови функціонування іноземних постачальників після того, як останні створили комерційну присутність в приймаючій країні, а саме:

- ✓ обмеження переліку чи об'єму наданих послуг;
- ✓ територіальне обмеження здійснюваних операцій;
- ✓ обмеження видів послуг, що можуть надаватися нерезидентами;
- ✓ обмеження щодо найму співробітників в окремих секторах послуг;
- ✓ обмеження об'єму здійснюваних операцій та величини активів, якими можна управляти;

- ✓ обмеження придбання нерухомого майна та землі;
- ✓ встановлення диференційованих ставок податку чи введення додаткових зборів по операціях нерезидентів, пов'язаних з наданням фінансових послуг;
- ✓ додаткові вимоги щодо ліцензування та сертифікації для нерезидентів тощо [9].

Аналізуючи розвиток ринків банківських послуг країн СНД на сучасному етапі еволюції світогосподарських зв'язків, варто звернути увагу на значні відмінності у рівнях їхньої лібералізації. Йдеться про те, що банківські системи країн СНД достатньо диференційовані щодо ступеня їх відкритості. Найбільш лібералізованими є ринки банківських послуг Киргизстану, Грузії, Вірменії, України, де частка іноземного капіталу досягає 50–60 %. Наступними за рівнем відкритості ринку банківських послуг є Таджикистан та Азербайджан (близько 30 %). У Росії цей показник не досягає 20 %. Найбільш закритими є банківські системи Узбекистану, Казахстану та Білорусі [6].

Важливо зауважити, що в країнах СНД найбільш поширеними обмеженнями доступу іноземних резидентів на національний ринку в 90-х рр. XX ст. було встановлення квот на участь іноземного капіталу. Такі обмеження діяли практично в усіх країнах співдружності, при цьому їхня величина коливалася від 12 % в Росії до 50 % в Казахстані. Цікаво, що в Білорусі і нині діє квота, за якою нерезиденти не мають права володіти більш, ніж 25 % загального статутного капіталу банківської системи.

Разом з тим в країнах СНД важливе місце посідають норми, що обмежують свободу ведення кадрової політики банку з іноземним інвестиціям. Наприклад, російське законодавство передбачає, що не менше 50 % представників керівного складу банку мають бути громадянами Російської Федерації, оскільки вони краще знайомі зі специфікою ведення бізнесу на національному ринку. При цьому загальний штат банківської установи з іноземним капіталом має складатися з не менше як 75 % російських громадян.

Досить поширеним в країнах СНД є обмеження, за яким іноземним постачальникам забороняється використання всіх доступних організаційних форм надання послуг. Зокрема, існує заборона відкриття філій іноземних банків, оскільки філія банку-нерезидента не є самостійною юридичною особою і її діяльність регулюється законодавством країн перебування материнської компанії. Нині філії банків-нерезидентів не допускаються на ринок банківських послуг Росії, Казахстану, Білорусі, Узбекистану. Водночас в останні роки політика деяких країн СНД щодо цієї форми надання банківських послуг змінилася. Так, в Таджикистані була відкрита філія іранського банку, в Киргизстані внаслідок приєднання до СОТ було засновано філію Національного банку Пакистану тощо [6].

Щодо української банківської системи, то вона нині є повністю відкритою для входження іноземного капіталу. Чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки із 100 % іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою – це мають бути дочірні банки, що діють у правовому полі України.

Водночас спірним до цього часу залишається питання допуску філій іноземних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Попри беззаперечні позитивні наслідки від притоку іноземного капіталу, пов'язані з підвищенням якості банківського обслуговування та менеджменту, розширенням спектру банківських послуг, застосуванням новітніх технологій тощо, більшість дослідників вважають недоцільним дозволяти створення філій іноземних банків на території України. При цьому наводяться достатньо вагомі аргументи, зокрема такі:

- ✓ Філії іноземних банків можуть стати загрозою економічному суверенітету країни, адже зі зростанням

частки капіталу нерезидентів в загальних активах банківської системи, вирішальний вплив на економічний розвиток країни можуть здійснювати саме іноземні банки, стратегія розвитку яких може не співпадати з пріоритетами соціально-економічного розвитку України. Це може призвести до порушення цілісності економічних інтересів держави, суттєво загальмувати розвиток національного виробництва, перш за все, малого та середнього бізнесу, підвищити рівень безробіття та загострити соціальні проблеми. Крім того, Національний банк України буде змушений здійснювати нагляд за діяльністю філій іноземних банків разом з контролюючими органами інших країн, що загрожує стабільності банківської системи країни;

✓ Більшість українських банків не в змозі на рівних конкурувати з досить потужними міжнародними структурами, капітали яких значно перевищують капітали українських банків, що дозволяє їм брати на себе будь-які ризики та надавати кредити, розмір яких є неприйнятним для вітчизняних банківських установ. Масовий притік дешевих засобів іноземних банків породжує загрозу витісненням вітчизняних банків спочатку на більш ризикові ринки, а потім з ринку банківських послуг країни в цілому;

✓ Відповідно до специфіки діяльності філії, як структурні підрозділи іноземних банків, не здійснюють формування капіталу, тобто дохід, отриманий від їх діяльності на території України, після сплати податку буде повністю переведений до іноземного банку. Водночас існують побоювання, пов'язані з відмиванням брудних грошей та вивозом капіталу за кордон.

Таким чином, питання відкриття філій іноземних банків на території України залишається відкритим і вимагає всебічного аналізу з метою прийняття виваженого рішення щодо мінімізації негативних проявів та стимулювання позитивних зрушень від фінансової лібералізації в економіці України. За цих обставин вагомою постає роль держави щодо врегулювання зазначених процесів, створення умов для чесної конкуренції, інституційного облаштування національної банківської системи, формування адекватної нормативної бази та впровадження ефективного механізму законодавчого нагляду за діяльністю іноземних банків.

УДК 343.37

О. Халковський, здобувач

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В статті розглянуто економічні, соціальні, правові та державні чинники, що зумовлюють розширення масштабів тіньової економіки в Україні. Охарактеризовано існуючі економічні форми ухилення від оподаткування.

Ключові слова: корупція, модель корупції, антикорупційний досвід, антикорупційна стратегія.

В статье рассмотрены экономические, социальные, правовые и государственные факторы, обуславливающие расширение масштабов теневой экономики в Украине. Охарактеризованы существующие экономические формы уклонения от налогообложения.

Ключевые слова: коррупция, модель коррупции, антикоррупционный опыт, антикоррупционная стратегия.

Article depicts economical, social, legal and public factors, that lead to extension of shading economical scales in Ukraine. Article describes existing economical forms of taxation deflexion.

Keywords: corruption, corruption model, anti-corruption experience, anti-corruption strategy.

Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також зростання обсягів продукції та фінансових ресурсів, які обертаються у цій сфері, призводять до підвищення рівня неконтрольованого державою сектора економіки, та становлять суттєві перешкоди на шляху забезпечення стійкого розвитку економіки в країні. За останні дев'ять років обсяг тіньової економіки збільшився на 5 % від ВВП [8], що призводить до занепаду економічної діяльності країни та простою економіки в цілому.

Висновки. В умовах інтенсивного розвитку процесу глобалізації світової економіки та фінансів, швидкими темпами відбувається розвиток ринків фінансових та зокрема банківських послуг, суттєві зміни на яких викликані фінансовою лібералізацією, тобто ліквідацією обмежень у діяльності банків та інших фінансових установ при наданні фінансових послуг.

Співвідношення позитивних і негативних наслідків від цих процесів залежить від форми присутності іноземного капіталу у приймаючій країні, що породжує необхідність пошуку оптимальних шляхів розв'язання цієї проблеми з метою оптимального узгодження інтересів національного та іноземного капіталів. При цьому країни з різним рівнем розвитку обирають різні стратегії щодо якнайкращого використання переваг та подолання викликів від процесів лібералізації ринків фінансових послуг. Деякі здійснюють активну експансію на ринку, інші ж встановлюють низку обмежень щодо виходу на ринок іноземних резидентів. Світовий досвід переконує, що встановлення бар'єрів доступу до ринку є необхідною умовою ефективного розвитку банківської системи та забезпечення економічної і політичної безпеки країни в цілому. При цьому рівень відкритості національних економік має відповідати рівню розвитку їх банківської системи та якості функціонування інститутів внутрішнього регулювання.

1. *Базилевич В.Д., Ільїн В.В.* Метафізика економіки. – К.: Знання, 2007. – 718 с.
2. *Гражевська Н.І.* Економічні системи епохи глобальних змін. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
3. *Луцишин З.О.* Сучасна світова фінансова архітектура: тенденції та суперечності розвитку в умовах глобалізації // Економічний часопис XXI. – 2005. – № 5–6. – С. 17–22.
4. *Національні фінансові системи в умовах глобалізації: Монографія / За заг. ред. проф. Лютого І.О.* – Івано-Франківськ: Галицька Академія, 2008. – 308 с.
5. Офіційний веб-сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.com.ua>
6. *Anna Abalkina.* Preconditions and Prospects for Banking Integration in the Eurasian Economic Community // EDB Eurasian Yearbook. – 2008. – P. 102–114.
7. *Beck, Th.* Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes / Th. Beck, R. Levine, N. Loayza. – Washington, DC: World Bank, 1999.
8. *Cufer U., Fabijan M., Majic M., Prelovsek M., Tratnic M.* The structure and the functioning of the financial sector in Slovenia / Financial sector in EU Accession Countries. – Frankfurt am Main: European Central Bank, 2002. – P. 217–228.
9. *Harms, Ph.* Explaining Liberalization Commitments in Financial Service Trade / Ph. Harms, A. Mattoo, L. Schuknecht. – Washington, DC: World Bank, 2003.

Надійшла до редколегії 14.01.11